

УДК: 155.25+159.9.072

© Саврасов М.В., 2015 р.

<http://orcid.org/0000-0003-1434-902X>

М.В. Саврасов
Донбаський державний педагогічний
університет, м. Слов'янськ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПРОТЯГОМ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Дане дослідження присвячене вивченню основних психологічних особливостей динаміки креативності особистості при переході від раннього до пізнього юнацького віку. Аналізується теоретичне підґрунтя проблеми креативності у юнацькому віці та проводиться емпіричне дослідження особливостей динаміки як креативності в цілому, так і її основних складових зокрема. Закладаються передумови подальших досліджень креативності особистості у юнацькому віці, встановлення психологічної динаміки креативності на протязі життя людини.

Ключові слова: особистість, креативність, інтелект, емоційність, мотивація, ранній юнацький вік, пізній юнацький вік, відмінність, розбіжність.

Н.В. Саврасов

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДИНАМИКИ КРЕАТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ НА ПРОТЯЖЕНИИ ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА

Данное исследование посвящено изучению психологических особенностей динамики креативности личности при переходе от раннего юношеского к позднему юношескому возрасту. Анализируются теоретические основы проблемы креативности в юношеском возрасте и проводится эмпирическое исследование особенностей динамики как креативности в целом, так и её основных составляющих в частности. Закладываются предпосылки дальнейших исследований креативности личности в юношеском возрасте, устанавливается психологическая динамика креативности на протяжении жизни человека.

Ключевые слова: личность, креативность, интеллект, эмоциональность, мотивация, ранний юношеский возраст, поздний юношеский возраст, отличие, различие.

N.V. Savrasov

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF DYNAMICS OF CREATIVITY OF THE PERSONALITY THROUGHOUT YOUTHFUL AGE

This research is devoted to studying of psychological features of dynamics of creativity of the personality upon transition from early youthful to late youthful age. Theoretical bases of a problem of creativity at youthful age are analyzed and empirical research of features of dynamics as creativity in general, and its main components in particular is conducted. Prerequisites of further researches of creativity of the personality at youthful age are put, establishment of psychological dynamics of creativity throughout human life.

Key words: personality, creativity, intelligence, emotionality, motivation, early youthful age, late youthful age, difference, distinction.

Постановка проблеми. Останнім часом креативність стала чи не найбільш розповсюдженою та популярною дефініцією як у науковому світі (зокрема у психології, педагогіці, філософії, соціології), так і на інформаційно-побутовому рівні (електронні та друковані ЗМІ, PR, реклама тощо) [5]. Основна увага дослідників зосереджена на вивченні особливостей та передумов креативності представників різних професій, її гендерних та соціокультурних аспектах, в той час як фактично відсутній цілісний погляд на вікові особливості прояву цієї психологічної характеристики особистості, так би мовити, на її психологічну динаміку. Саме цим і обумовлена актуальність нашого дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. С.Д. Максименко зазначає, що «...вже сама по собі дана особистість є результатом та продуктом творчості. І нужда, втілена у ній, має величезний креативний потенціал». Автор веде мову про те, що «...креативність є глибинною, первісною і абсолютно природною ознакою особистості – це є вища форма активності, яка створює і залишає слід, втілюється» [3, 65].

В.М. Дружинін, розглядаючи роботу психіки як єдиної системи, що переробляє наявну інформацію, виділяє у процесі переробки такі складові як набуття, застосування та перетворення і збереження знань. Відповідно, здібність до застосування знань він прирівнює до інтелекту, здібність до навчання розглядає як здібність до набуття знань, а креативність (загальну творчу здібність) як здібність до перетворення знань (зв'язане із уявою, фантазією і т.п.) [1, 14-15].

Р. Мілграм та Є. Хонга, вивчаючи залежність креативності від інтелектуальних здібностей, етнічної приналежності, освітнього статусу та статі для представників дошкільного віку, школярів та студентів коледжу, приходять до висновку про те, що з віком відбувається зростання впливу соціально-культурних детермінант на креативність, натомість зв'язок між креативністю та інтелектуальними здібностями у більш дорослому віці втрачається [6].

Досліджуючи функції змінної віку у структурі креативності студентів коледжу та університету, колектив авторів на чолі з Ч. Ву дійшов висновків, що студенти більш дорослого віку демонструють достовірно вищі результати за вербальною шкалою креативності. Натомість, студенти молодшого віку демонстрували кількісну та якісну перевагу за шкалою фігуральної креативності [7].

Як вважає О.А. Кривопишина, дослідження проблеми розвитку креативності, особливо у період юнацького віку, знаходяться на Україні на

недостатньо високому рівні, як у теоретичному, так і у методологічному аспектах та пропонує використовувати для цього метод аналізу літературної творчості юнаків [2].

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою нашої роботи є з'ясування основних психологічних особливостей динаміки креативності особистості при переході від раннього юнацького до пізнього юнацького віку. Відповідно до поставленої мети дослідження були визначені наступні завдання: 1) визначити наукові підходи до дослідження креативності особистості, зокрема у юнацькому віці; 2) емпірично дослідити динаміку основних складових креативності особистості протягом юнацького віку; 3) описати найбільш суттєві зрушення у структурі креативності особистості при переході від раннього до пізнього юнацького віку.

Методи дослідження. Для розв'язання дослідницької проблеми було застосовано комплекс методів: теоретичний аналіз психологічної літератури з обраної наукової проблеми; метод психолого-діагностичного обстеження; статистичні методи обробки даних із використанням інтегрованого статистичного пакету Statistica 8.0 for Windows.

Експериментальною базою дослідження стали: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», (ДДПУ), педагогічний лицей м. Слов'янська. Дослідження проводилося з майбутніми педагогами та майбутніми фахівцями у галузі економіки – студентами технологічного, фізико-математичного факультетів та факультету економіки і управління (загальною кількістю 70 осіб, у віці від 21 до 24 років). До дослідження були залучені школярі педагогічного лицю м. Слов'янська загальною кількістю 70 осіб (віком від 15 до 17 років), що були представлені учнями спеціалізованих класів за природничо-математичним та гуманітарним профілями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку нами буде виконаний опис основних результатів аналізу ступеня достовірності розбіжностей за віковою ознакою середніх значень усіх виділених емпіричних особистісних показників для осіб раннього та пізнього юнацького віку, що були залучені до дослідження. Так, при аналізі множини показників інтелектуального розвитку нами отримані показники середніх значень, параметричного критерію t Ст'юдента та статистичної значимості розбіжностей для осіб раннього та пізнього юнацького віку (див. табл. 1).

Можна констатувати, що в ході виконаного аналізу нами зафіксовано статистично достовірних розбіжностей за віковою ознакою між середніми значеннями показників інтелекту для осіб раннього юнацького та пізнього юнацького віку для показника інтелекту за тестом В.Н. Бузіна ($t=2,37$ при $p=0,02$); показника кількості балів за тестом Дж. Равена ($t=2,46$ при $p=0,01$); показника рівневої оцінки за тестом Дж. Равена ($t=2,31$ при

$p=0,02$). Тобто, спостерігаються статистично достовірні відмінності інтелектуального розвитку для осіб раннього та пізнього юнацького віку на користь останніх, дане явище є цілком очікуваним та закономірним, оскільки опитуванні пізнього юнацького віку природно перебувають на більш високій стадії інтелектуального розвитку, в тому числі у вербальному аспекті.

Таблиця 1

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей показників інтелекту для осіб раннього та пізнього юнацького віку

Показники інтелекту	Групи досліджуваних		t(p)
	Пізній юнацький вік	Ранній юнацький вік	
Тест В.Н. Бузіна	22,28	20,51	2,37* (0,02)
Скорочений тест Дж. Равена (кількість балів)	98,72	90,95	2,46* (0,01)
Скорочений тест Дж. Равена (рівнева оцінка)	5,38	4,88	2,31* (0,02)

Далі нами було зафіксовано (див. табл. 2) статистично достовірну відмінність за віковою ознакою між середніми значеннями таких показників емоціональної сфери особистості, як інтелектуальна емоційність (відповідно $t=2,58$ при $p=0,01$); психомоторна емоційність ($t=1,96$ при $p=0,05$); загальна емоційність ($t=2,07$ при $p=0,04$); радість ($t=2,08$ при $p=0,04$), гнів ($t=2,36$ при $p=0,02$); страх ($t=2,08$ при $p=0,0001$). Тобто, наявна низка статистично достовірних розбіжностей у емоційній сфері для осіб раннього та пізнього юнацького віку, причому всі вони на користь респондентів пізнього юнацького віку. Водночас, ми мусимо зробити більш детальну інтерпретацію отриманих емпіричних результатів. Так, статистично достовірною перевагою показників інтелектуальної та загальної емоційності свідчить про більшу стурбованість осіб пізнього юнацького віку пізнавальними ситуаціями, в тому числі у навчальній ситуації. Очевидно, навчання у ВНЗ виступає більш серйозним життєвим періодом, аніж у загальноосвітніх навчальних закладах. Статистично достовірною перевагою показників радості, гніву та страху на користь представників пізнього юнацького віку свідчить про більшу емоційну зрілість (вони більш глибоко та гостро переживають позитивні та негативні ситуації, водночас вони більш схвильовані своїм майбутнім (подальше сімейне та професійне життя).

Таблиця 2

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей показників емоційної сфери для осіб раннього та пізнього юнацького віку

Показники емоційної сфери особистості	Групи досліджуваних		t(p)
	Пізній юнацький вік	Ранній юнацький вік	
Інтелектуальна емоційність	25,58	22,00	2,58* (0,01)
Загальна емоційність	81,97	75,97	2,07* (0,04)
Радість	8,77	7,92	2,08* (0,04)
Гнів	7,94	6,97	2,36* (0,02)
Страх	7,77	5,82	3,91* (0,0001)

Як можна бачити з табл. 3 нами зафіксовано наступні статистично достовірні відмінності за віковою ознакою між середніми значеннями виділених показників мотиваційної сфери особистості для осіб раннього та пізнього юнацького віку: життєзабезпечення ($t=-3,72$ при $p=0,0002$); загальна активність ($t=-3,95$ при $p=0,0001$); творча активність ($t=2,23$ при $p=0,02$); соціальна корисність ($t=-3,01$ при $p=0,003$); життєва спрямованість ($t=-2,81$ при $p=0,05$); потреба у спокої ($t=6,26$ при $p=0,0001$); потреба у самоствердженні ($t=3,51$ при $p=0,0005$); потреба у перспективі та надіях на краще ($t=6,65$ при $p=0,0001$); потреба у цілеспрямованій активності ($t=6,55$ при $p=0,0001$); потреба у почуттях ($t=-3,37$ при $p=0,001$); заперечення сенсу та яскравості життя ($t=2,41$ при $p=0,02$); потреба у приховуванні від зовнішніх зобов'язань ($t=6,29$ при $p=0,0001$); мотивація запобігання невдачі ($t=3,35$ при $p=0,001$). Можна стверджувати, що достовірні відмінності у мотиваційній сфері для осіб раннього та пізнього юнацького віку все ж більше на користь представників пізнього юнацького віку, хоча у даному віці і спостерігається достовірно нижчі значення показників життєзабезпечення, соціальної корисності, загальної активності, життєвої спрямованості, заперечення сенсу та яскравості життя (у порівнянні з раннім юнацьким віком).

Поясненням цього факту скоріш за все є те, що вступаючи у період пізнього юнацького віку, юнаки та дівчати зазнають деякої життєвої роз-

губленості (необхідність професійного самовизначення, адаптація до навчання та зміни соціального оточення). Цим же фактом можна пояснити достовірно вищі значення мотивації запобігання невдачі для респондентів пізнього юнацького віку – слабо впевнені у своїх силах, вони мотивовані переважно бажанням уникнути невдачі та ймовірних санкцій після цього.

Таблиця 3

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей показників мотиваційної сфери для осіб раннього та пізнього юнацького віку

Показники мотиваційної сфери особистості	Групи досліджуваних		t (p)
	Пізній юнацький вік	Ранній юнацький вік	
Життєзабезпечення (мотив. структ.)	1,40	2,21	-3,72* (0,0002)
Загальна активність (мотив. структ.)	1,25	2,1	-3,95* (0,0001)
Творча активність (мотив. структ.)	2,82	2,2	2,23* (0,02)
Соціальна корисність (мотив. структ.)	1,27	1,94	-3,01* (0,003)
Життєва спрямованість (мотив. структ.)	7,97	9,48	-2,81* (0,05)
Синій колір (тест Люшера)	5,74	3,72	6,26* (0,0001)
Зелений колір (тест Люшера)	5,32	4,12	3,51* (0,0005)
Жовтий колір (тест Люшера)	5,50	3,14	6,65* (0,0001)
Фіолетовий колір (тест Люшера)	5,32	3,25	6,55* (0,0001)
Коричневий колір (тест Люшера)	1,75	2,64	-3,37* (0,001)
Чорний колір (тест Люшера)	4,77	3,85	2,41* (0,02)
Сірий колір (тест Люшера)	5,11	2,94	6,29* (0,0001)
Мотивація запобігання невдачі	17,40	15,11	3,35* (0,001)

Достовірна перевага потреби у спокої та достовірне зниження потреби у почуттях на користь респондентів пізнього юнацького віку поясню-

ється зниженням імпульсивності у поведінці, формуванням стійких поглядів та вподобань. В той же час перевага потреби у самоствердженні, потреби у перспективі та надіях на краще, потреби у цілеспрямованій активності свідчить про те, що життєвий шлях у період пізнього юнацького віку вже визначений та людина готова прикладати зусилля для успішного його подолання [4].

Далі, у табл. 4, нами представлені дані аналізу статистичної достовірності розбіжностей показників вольової сфери для осіб раннього та пізнього юнацького віку (використовується критерій t-Ст'юдента).

Таблиця 4

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей показників вольової сфери для осіб раннього та пізнього юнацького віку

Показники вольової сфери особистості	Групи досліджуваних		t (p)
	Пізній юнацький вік	Ранній юнацький вік	
Сила волі	21,57	18,78	3,31* (0,001)
Стійкість	12,38	10,05	3,91* (0,0001)
Наполегливість	12,28	10,1	3,12* (0,002)
Самоконтроль емоційний	14,17	11,57	4,68* (0,0001)
Самоконтроль соціальний	15,35	13,43	2,46* (0,01)

Нам вдалося зафіксувати статистично достовірні відмінності між середніми значеннями наступних показників вольової сфери особистості у ранньому юнацькому віці та пізньому юнацькому віці: сила волі ($t=3,31$ при $p=0,001$); стійкість ($t=3,91$ при $p=0,0001$); наполегливість ($t=3,12$ при $p=0,002$); емоційний самоконтроль ($t=4,68$ при $p=0,0001$); соціальний самоконтроль ($t=2,46$ при $p=0,01$). Констатуємо, що у пізньому юнацькому віці у порівнянні із раннім юнацьким віком достовірно відбувається кількісний та якісний розвиток вольової сфери особистості, що відповідає генезі особистості в-цілому.

Причиною цього виступає зміна умов та принципів побудови навчальної діяльності при подоланні рубежу між пізнім та раннім юнацьким віком, необхідність починати будувати власне життя у суспільному, про-

фесійному та фінансовому аспектах, планувати самостійно планувати своє майбутнє на більш віддалену перспективу. Звідси впливає необхідність опанувати свої емоції вольовими зусиллями, більш відповідально ставитися до соціальної сфери свого життя, витратити великі зусилля на шляху до поставлених цілей з метою стати повноправним членом суспільства.

Констатуємо відсутність статистично достовірної розбіжності між середніми значеннями виділених показників креативності для осіб раннього та пізнього юнацького віку. Навіть на недостовірному рівні ми не можемо прослідкувати якої-небудь системи у розподілі значень емпіричних показників. Це може свідчити про те, що відмінності креативності на межі раннього та пізнього юнацького віку є несуттєвими, що створює певне підґрунтя для її розгляду у подальших емпіричних дослідженнях як відносно стійкої у віковому відношенні на протязі періоду юності якості особистості. Однак відзначимо, що періоду ранньої юності властиві дещо більші показники оригінальності, як за тестом Є. Торренса, так і за тестом С. Медніка, очевидно кількість оригінальних асоціацій з віком трохи зростає, причому як у вербальному, так і у невербальному вимірі.

Констатуємо, що на межі раннього юнацького та пізнього юнацького віку найбільш суттєві розбіжності у якісному сенсі по структурі креативності полягають у зникненні змінної смутку та діяльнісної спрямованості при переході до пізнього юнацького віку, заміщенні у пізньому юнацькому віці у структурі креативності потреби активно діяти на потребу у перспективі та надіях на майбутнє, а показник соціального самоконтролю замінюється показником емоціонального самоконтролю.

Висновки. Таким чином, можемо зробити наступні висновки із здійсненого дослідження: 1) емпірично доведено, що креативність особистості виступає доволі стійкою її характеристикою на протязі усього юнацького віку; 2) у юнацькому віці найбільш суттєві зміни у структурі креативності полягають у зникненні змінної смутку та діяльнісної спрямованості при переході до пізнього юнацького віку, заміщенні у пізньому юнацькому віці у структурі креативності потреби активно діяти на потребу у перспективі та надіях на майбутнє; 3) періоду пізньої юності властиві дещо більші показники оригінальності, очевидно кількість оригінальних асоціацій з віком трохи зростає, причому як у вербальному, так і у невербальному вимірі; 3) можемо вести мову про динаміку емоційно-мотиваційних складових креативності (насамперед, показників інтелектуальної та загальної емоційності, потреби у цілеспрямованій активності, потреби активно діяти та досягати успіху); 4) при переході від раннього юнацького до пізнього юнацького віку певної динаміки зазнають окремих вольові характерис-

тики креативності, насамперед сила волі, емоційний та соціальний самоконтроль.

Література

1. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. — СПб.: Питер, 2000. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»).
2. Кривопишина О.А. Аналіз сучасних досліджень з проблем психологічних особливостей становлення та творчого розвитку особистості у юнацькому віці / О.А. Кривопишина // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. — К.: «Логос», 2007. — Т. 7. — Вип. 13. — С. 239-244.
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. — К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. — 240 с.
4. Поденко А.В. Взаємозв'язок організаторських здібностей з особистісними характеристиками в юнацькому віці / А.В. Поденко // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Вип. 37. — Х.: ХНПУ, 2010. — С. 223-232.
5. Хомуленко Т.Б. Аналіз змісту поняття креативність / Т.Б. Хомуленко // Вісник ХНУ. — № 539. — Сер. Психологія. — 2002. — С. 211-216.
6. Honga E. Creative Thinking Ability: Domain Generality and Specificity / E. Honga, R. Milgramb // Creativity Research Journal. — 2010. — V. 22. — Iss. 3. — P. 272-287.
7. Wu C. Age Differences in Creativity: Task Structure and Knowledge Base / C. Wu, Y. Cheng, H. Ip, C. McBride-Chang // Creativity Research Journal. — 2005. — V. 17. — Iss. 4. — P. 321-326.